

УДК 631.147 (477)

DOI:10.37128/2707-5826-2021-3-18

**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА
ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В
УКРАЇНІ**

С.Е. АМОНС, канд. с.-г. наук,
доцент

Вінницький національний аграрний
університет

У статті обґрунтована актуальність досліджень в контексті світових тенденцій розвитку органічного сільського господарства, проаналізовано розвиток виробництва органічної продукції в Україні та за кордоном, показані основні проблеми розвитку вітчизняного виробництва органічної продукції.

Відзначено, що протягом останніх десятиліть у всьому світі сільське господарство спричиняє все більший негативний вплив на природне середовище, ніж будь-яка інша галузь народного господарства. Ця галузь займає величезні площі, створюючи нестійкі ландшафти. При цьому знищується природна рослинність, в тому числі ліси, порушується водний баланс внаслідок меліорації, спостерігається деградація ґрунтів, має місце забруднення підземних і поверхневих вод, відбувається винос родючої частини ґрунту разом з урожаєм.

Дослідженнями встановлено, що в Україні є всі передумови для розвитку органічного виробництва: сприятливі природно-кліматичні умови, родючі ґрунти, низький рівень використання мінеральних добрив і засобів захисту рослин, значний ринок потенційних споживачів, інноваційні розробки в аграрній сфері, позитивний досвід функціонування органічно орієнтованих підприємств, а головне – в світі спостерігається зростаючий попит на органічну продукцію.

Визначено фактори, які можуть впливати на розвиток органічного ринку і підвищення інтересу до таких продуктів з боку покупців. Доведена необхідність переходу до органічного сільського господарства та його відповідність досягненню цілей сталого розвитку. Автором запропоновані основні напрямки дій, що сприятимуть розвитку українського органічного ринку, а саме: сприяння розвитку освоєння сільськогосподарських угідь під органіку шляхом розвитку фермерства та формування збутової інфраструктури; розробка державної політики в області формування культури харчування населення; підготовка кваліфікованих кадрів.

Ключові слова: органічне сільське господарство, екологічно чиста продукція, органічна продукція, продукти харчування, ринок, споживач.

Табл. 3. Літ. 16.

Постановка проблеми. З середини ХХ століття у всьому світі почався процес інтенсифікації сільського господарства, тому різке збільшення кількості застосовуваних пестицидів, азотних і інших мінеральних добрив в рослинництві, зокрема, в овочівництві, призвело до негативних наслідків: збільшився вміст нітратів і залишкових отрутохімікатів в овочевій продукції, зменшилася кількість вітамінів і цукрів і, як наслідок, погіршилися екологічна безпека продукції та її якість.

Разом з тим, жителі планети з кожним роком виявляють все більший інтерес до продуктів безпечного і здорового харчування. Жителі розвинених країн були готові платити більше за гарантію безпеки. Уряди деяких країн також стали приділяти особливу увагу та стимулювати розвиток цього

напрямку діяльності. Тому у багатьох розвинених країнах, та країнах що розвиваються зростає попит на «натуральну», «органічну» продукцію сільського господарства.

Органічне сільське господарство вважається досить ресурсозберігаючим та екологічно чистим. У той же час, є ще багато відкритих питань і критичних точок зору, щодо суттєвих переваг органічного землеробства, в порівнянні з традиційним сільським господарством, для навколишнього середовища і суспільства в цілому.

Перед сільським господарством стоять два основних завдання: з одного боку, потрібно продовжувати забезпечувати достатньою кількістю продуктів харчування зростаюче населення світу, тобто сільське господарство повинно стати більш продуктивним.

З іншої сторони, збільшення виробництва аграрної продукції є одним із факторів негативного впливу на навколишнє середовище. Отже, як альтернатива, сільське господарство повинно виробляти більше екологічно чистих продуктів. В зв'язку з чим виникає проблемне питання, яким чином вирішити ці суперечливі цілі, що виникають із перерахованих завдань аграрного виробництва, для розробки стійких сільськогосподарських і харчових систем, як в Україні, так і в усьому світі.

На даний час, ринок продукції органічного сільського господарства є досить перспективним і недостатньо розвиненим, тому відкриває перед виробниками та експортерами широкі перспективи. В нашій державі існують необхідні передумови для розвитку екологічного землекористування: країна має значний потенціал орних земель у розрахунку на душу населення, а обсяги внесення мінеральних добрив на гектар ріллі нижчі, ніж в країнах Європи.

Проте мають місце і певні перешкоди на шляху розвитку органічного землеробства в Україні: незначні розміри необхідних для його становлення фінансових вкладень; нерозвиненість ринку органічної продукції; відсутність належним чином організованої системи маркетингу, а також відсутність належної законодавчої бази. Актуальність теми досліджень обумовлена світовою тенденцією розвитку «зеленої» економіки, екологізації виробництва, в тому числі сільськогосподарського, яке орієнтоване на органічну модель розвитку.

Мета статті полягає в проведенні аналізу стану органічного сільського господарства в Україні, а також висвітлення проблем та перспектив розвитку вітчизняного ринку органічної продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найактуальнішою проблемою сьогодення є виробництво та реалізація органічної продукції. Органічна продукція, або органіка, це один з самих цікавих і сучасних трендів на світовому агропродовольчому ринку. Зростання популярності цієї продукції в США і країнах Європейського Союзу пояснюється корисністю та безпечністю такої продукції для здоров'я людей; вона є доступною для більшості населення, тим паче в розвинутих країнах прийнято піклуватися про екологію, природні

ресурси та майбутні покоління.

Багато вітчизняних та закордонних науковців досліджували дану проблематику серед них: Н. Берлач, Є. Бойко, Т. Дудар, Ю. Славгородська, Х. Віллер та Дж. Лерно, Т. Зайчук, Е. Милованов та ін. Проте на сучасному етапі залишається ще ряд недосліджених питань розвитку вітчизняного органічного землеробства.

Методика досліджень. При вивченні питань стану та проблем розвитку органічного сільського господарства були досліджені праці вітчизняних та зарубіжних науковців, первинні матеріали власних досліджень автора, періодичні статистичні видання. В якості методів дослідження застосовувалися монографічний, статистико-економічний, розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний та інші методи.

Результати дослідження. За даними світової статистики частка ґрунтів, зайнятих під органічним землеробством, становить трохи більше 37,5 мільйона гектарів сільськогосподарських земель. Перше місце належить Австралії (12 млн га), де більша частина таких земель зайнята луками і пасовищами. Друге місце займає Аргентина (3,6 млн га).

Органічна продукція не містить генетично модифікованих організмів, хімічно синтезованих консервантів, барвників і ароматизаторів. Така продукція виробляється без використання радіаційної або ультразвукової обробки, не містить сировини сільськогосподарського походження, вирощеного з використанням пестицидів, хімічних добрив та іншої агрохімії. При цьому органічне землеробство набуває все більшого поширення в світі.

Сьогодні таким способом виробляється близько 10% світового обсягу сільськогосподарської продукції. У Німеччині понад 21 тис. га, а в Польщі понад 17 тис. га земель сертифіковані на виробництво органічної продукції. Україна постійно збільшує площу органічних земель. За останні 5 років вони збільшилися на 54% і на сьогодні складають 421,5 тис. га. З них близько 48,1 % відведені під вирощування зернових культур, що ставить нас на 7-ме місце в світі серед країн-виробників органічних зернових культур.

Найбільш активні споживачі в Євразоні – це Німеччина, з часткою ринку 30%, і Франція - з 18%, при цьому частину продукції вони змушені імпортувати з інших країн та регіонів. З України імпортуються органічні ягоди, горіхи, рідкісні види зернових. Основна частина продукції йде в країни ЄС, а також в США і Японію. У 2018 р світовий ринок органічної продукції розширився до 90 млрд євро. Найбільшими його представниками є: США (40 млрд євро), Німеччина (10 млрд), Франція (7,9 млрд) і Китай (7,6 млрд євро) [1].

Органічне сільське господарство, екологічне сільське господарство, біологічне сільське господарство – це форма ведення сільського господарства, в рамках якої відбувається свідомо мінімізація використання синтетичних добрив, пестицидів, регуляторів росту рослин, кормових добавок, генетично модифікованих організмів. Навпаки, для збільшення рівня врожайності, забезпечення культурних рослин елементами мінерального живлення, боротьби

з шкідниками та бур'янами, активніше застосовується ефект сівозмін, органічні добрива (гній, компости, поживні залишки, сидерати та ін.), а також різні методи обробітку ґрунту [2]. На думку авторів [3], органічне сільське господарство – це певна виробнича система, яка підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Вона залежить від екологічних процесів, біологічного різноманіття та природних циклів, характерних для місцевих умов, уникаючи використання невідновлювальних ресурсів. Органічне сільське господарство об'єднує традиції землеробства, нововведення і сучасну науку, щоб поліпшити стан навколишнього середовища та розвивати справедливі взаємини в агроценозах, а також забезпечити гідний рівень життя населення.

Зінчук Т.О. зазначає, що екологічно чисте виробництво виступає своєрідною умовою створення біотехнологічної бази для медицини та поліпшення здоров'я сільського населення в результаті зменшення забруднення земельних і водних ресурсів, повітряного басейну, збереження лісів та біологічного різноманіття [4].

Як вважає Г.Н. Тарасюк, наша країна має величезний потенціал для організації органічного землеробства та виробництва достатніх обсягів органічних харчових продуктів [5].

В. Камінський зазначає, що інтенсифікація аграрного виробництва спричинила негативні зміни в ланцюгах екосистем і біологічного кругообігу, погіршила стан довкілля та здоров'я людей. Одним з можливих напрямів подолання цієї загрози є альтернативний підхід до ведення землеробства – органічне виробництво та споживання різних видів продукції [6].

За переконанням Н. Бородачевої, виробництво органічної продукції має забезпечуватися з дотримання екологічних вимог протягом усього агропродовольчого ланцюга: виробництво – переробка – реалізація [7].

О. Маслак наголошує, що ведення органічного землеробства повинно базуватися на застосуванні мінімальної обробітку ґрунту та відмови від отрутохімікатів і мінеральних добрив, що дасть можливість відновити баланс поживних речовин у ґрунтах, нормалізує роботу живих організмів, збільшить вміст гумусу і, як наслідок, підвищить врожайність сільськогосподарських культур. При цьому органічними продуктами вважаються ті, що виготовленні з дотриманням визначених екологічних стандартів на всіх технологічних та реалізаційних етапах [8].

На думку О. Попової, органічне сільське господарство за своєю суттю є взірцевою моделлю сталого аграрного господарювання, за якої найповнішою мірою реалізується багатофункціональність сільського господарства і, насамперед, його соціально-екологічна спрямованість. На його переконання таке господарювання представляє нову економіку сільського господарства, за якої вдало поєднуються екологічна турбота, економічна раціональність і соціальна логіка [9].

Протягом останніх десятиліть у всьому світі сільське господарство спричиняє все більший негативний вплив на природне середовище, ніж будь-

яка інша галузь народного господарства. Ця галузь займає величезні площі, створюючи нестійкі ландшафти. При цьому знищується природна рослинність, в тому числі ліси, порушується водний баланс внаслідок меліорації, спостерігається деградація ґрунтів, має місце забруднення підземних і поверхневих вод, відбувається винос родючої частини ґрунту разом з урожаєм.

На жаль, стали очевидні й інші негативні наслідки інтенсифікації сільського господарства. Серед них потрібно виділити найбільш важливі: забруднення ґрунтів, води та атмосфери мінеральними добривами, отрутохімікатами, важкими металами; має місце накопичення токсичних речовин у продуктах харчування; відмічається поява стійких рас шкідників і збудників захворювань; спостерігається збільшення засміченості полів бур'янами; відбувається зниження врожайності та підвищення собівартості виробленої продукції; а також зниження біорізноманіття.

Як зазначає Ю.В. Славгородська, антропогенне забруднення територій в Україні має не суцільний, а локальний характер, тому для розвитку органічного виробництва в державі існує значний потенціал [10].

Науковці В. Бугайчук, І. Грабчук вважають, що в Україні доцільно ширше впроваджувати органічне сільське господарство, тому що це сприяє:

- відтворенню родючості ґрунтів та збереженню довкілля;
- розвитку сільських територій та підйому рівня життя сільського населення;
- підвищенню ефективності виробництва сільськогосподарської продукції;
- забезпеченню споживчого ринку здоровою якісною продукцією;
- зміцненню експортного потенціалу держави;
- необхідністю поліпшення іміджу України як виробника та експортера якісної органічної продукції;
- забезпеченню продовольчої безпеки в Україні;
- поліпшенню загального добробуту власних громадян [11].

Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) декларує основні принципи, на яких базується вся концепція органічного землеробства і тваринництва. Крім того, ці принципи закладені в стандарти європейського законодавства, що регулює ринок органічних продуктів [12].

До основних принципів органічного сільського господарства відносять:

1. Заміну штучних добрив рослинними і тваринними відходами.
2. Відмову від фунгіцидів і гербіцидів в рослинництві і від застосування антибіотиків у тваринництві.
3. Використання сівозміни як основну технологію відновлення мінерального складу ґрунту.
4. Застосування біологічних засобів захисту рослин від хвороб і шкідників.
5. У тваринництві - відмова від «промислового» вирощування тварин в закритих приміщеннях і застосування традиційного випасання в умовах, які відповідають природі конкретного виду тварин.

Використання принципів органічного землеробства гарантує отримання екологічно чистих, більш безпечних в порівнянні з продукцією традиційного виробництва продуктів харчування. При веденні органічного сільського господарства виключається використання агрохімікатів, пестицидів, антибіотиків, стимуляторів росту, гормональних препаратів, генетично модифікованих організмів та ін. На думку багатьох науковців, які досліджували виробництво органічної продукції, переваги органічного аграрного виробництва перед традиційним мають низку економічних, екологічних та соціальних аспектів: економічні – полягають у перспективі щодо зростання прибутковості виробництва органічної продукції та її конкурентоздатності; екологічні – в збереженні довкілля в процесі виробництва; соціальні – у забезпеченні споживчого ринку якісною продукцією [1].

Поряд з наявними перевагами ведення органічного сільського господарства є ряд можливих обмежень. Потрібно враховувати той факт, що за останні 40 років чисельність населення Землі подвоїлася, а споживання продуктів харчування, плюс виробництво кормів за той же період, зросло в 3 рази. До 2030 року населення планети може досягти 8-9 млрд, з яких 6800 млн буде жити в країнах, що розвиваються. Оскільки прогнозоване збільшення буде в основному відбуватися в країнах, що розвиваються, то в Африці необхідно буде збільшити виробництво продовольства на 300%, в Латинській Америці – на 80%, в Азії – на 70, і навіть у Північній Америці – на 30%. Існують дві основні можливості для збільшення продуктивності сільського господарства: інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на існуючих орних землях, або збільшення площі ріллі за рахунок пасовищ, луків, лісів [13].

Виробництво органічних продуктів харчування – це світовий тренд, який охопив уже більше 130 країн. Але, незважаючи на таку значну конкуренцію, наша країна, завдяки своїм природним багатствам, має всі шанси успішно розвиватися в цьому напрямку. Основними вимогами які висуваються для виробництва органічних продуктів є відмова від хімічних засобів захисту рослин і мінеральних добрив у сільському господарстві, а також стимуляторів росту та антибіотиків у тваринництві, та від використання генномодифікованих організмів (ГМО). При цьому слід врахувати екологічну ефективність використання земель враховуючи побудову взаємин «людина - агроєкосистема» на основі об'єктивних екологічних законів, що визначають природні процеси.

Неодмінною умовою сучасного ефективного господарювання є збереження та підвищення родючості земель, враховуючи ефективність виконання технологічних норм вирощування сільськогосподарських культур, що впливає на збереження якості земельної площі та характеризує рівень використання ефективного землекористування. Сьогодні існує певна тенденція при якій країни, які споживають багато органічної продукції, самі не мають можливості виробити її в достатньому обсязі. Тому найважливіше завдання на сьогодні, в тому числі і для України, забезпечити в різний спосіб сільськогосподарським виробникам можливість плавного переходу з традиційного

сільського господарства на органічне, а також сприяти освоєнню тимчасово не використовуваних земель. Водночас, дія більшості соціально-психологічних, організаційно-правових, фінансово-економічних чинників гальмує подальший розвиток вітчизняного органічного виробництва. Розвиток органічного виробництва в Україні стримують також інші аспекти. Насамперед, український споживач ще не усвідомив, наскільки економічний чинник залежить від екологічних аспектів виробництва. Також на обсяги споживання органічної продукції впливає і стан купівельної спроможності населення, тому в нашій країні основними споживачами органічної продукції є міські жителі з високою купівельною спроможністю, що належать до середнього та вищого соціального класу і мають можливість піклуватися про здоров'я сім'ї, орієнтуючись на високоякісну харчову продукцію.

Виробництво органічної продукції є одним з найбільш прибуткових та інвестиційно-привабливих видів аграрного бізнесу в Україні. У зв'язку з цим пропонується розглянути розгорнуту інформацію про сучасний стан розвитку органічного сільського господарства в Україні і його потенціал. За останні роки в Україні спостерігається позитивна тенденція до стабільного зростання кількості виробників органічного виробництва і відповідно збільшення площі сільськогосподарських угідь де здійснюється сертифіковане органічне виробництво. Для українського ринку це позитивна тенденція, що вказує на активне наповнення органічною продукцією внутрішнього ринку та збільшення споживачів органічної продукції (табл.1).

Таблиця 1

**Динаміка виробництва органічної продукції в Україні,
(2016-2020 рр.)***

Роки	Кількість господарств, шт.	Площа органічних с.-г. угідь, тис. га	Обсяг внутрішнього споживчого ринку, млн. євро	Обсяги експорту органічної продукції до країн світу	
				тон	тис. дол. США
2016	210	410,5	17,5	237,4	65,0
2017	360	411,2	21,2	245,1	78,0
2018	375	420,0	29,4	254,0	102,0
2019	510	429,1	33,0	390,0	157,0
2020	617	468,0	36,0	469,0	189,0
2020 р. +/- до 2016 р.	407	57,5	18,5	231,6	124,0

Джерело: розраховано за даними [2]

Данні таблиці свідчать, що у 2015 році в Україні зареєстровано 210 господарств, що отримали статус «органічного», в 2019 році нараховувалось вже 617 органічних господарств, а загальна площа сільськогосподарських угідь, на яких ведеться органічне виробництво збільшилась на 57,5 тис. і склала 468 тис. га. Починаючи з 2015 року в Україні спостерігається стабільне, щорічне зростання внутрішнього органічного споживчого ринку. Серед регіонів, які є

лідерами за кількістю таких підприємств є Одеська, Херсонська, Київська, Полтавська, Вінницька та Львівська області.

Сьогодні внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні продовжує розширюватись через основні мережі супермаркетів. Основними видами органічної продукції, яка виробляється в Україні є зернові культури, молоко та молочні продукти, крупи, м'ясо та м'ясні продукти, фрукти та овочі.

За підсумками 2019 року Україна посіла 1 місце в Європі та 2 місце у світі (зі 123 країн) за обсягами експортованої органічної продукції до ЄС, піднявшись на дві сходинки порівняно з попереднім роком. Український імпорту до ЄС збільшився на 27% – з 337 тис. тон у 2018 році до 469 тис. тон у 2019 році (табл. 2).

Таблиця 2

Топ 10 країн-імпортерів української органічної продукції в світі, 2019 р.

№ п/п	Країна	Обсяг, т	Вартість, млн USD
1	Нідерланди	140 955	37,0
2	Швейцарія	59 530	14,0
3	США	50 070	34,0
4	Литва	46 960	12,0
5	Німеччина	42 185	24,0
6	Велика Британія	38 820	9,0
7	Австрія	16 830	14,0
8	Польща	13 745	12,0
9	Данія	10 145	3,0
10	Італія	8 645	6,5
	Всього	469 00	189,0

Джерело: розраховано за даними [15]

Табличні дані свідчать, що найбільшим покупцем української органічної продукції є відомий світовий трейдер – країна Нідерланди. В 2019 році загальний обсяг імпортованої з України органічної продукції до цієї країни становив 140 тис. 955 т (37,0 млн доларів США). На другому місці у закупівлях вітчизняної органічної продукції була Швейцарія. Раніше ця країна займала 5-6 місце. Третє місце займали США. Не дивлячись на те, що це далекий ринок і для нього потрібні свої сертифікати, він великий і досить важливий для українських експортерів. Австрія в основному експортує гарбузове насіння, а останнє місце в топ-10 країн-експортерів займала Італія, яка в основному купує в Україні органічні корма для тварин. Основними органічними товарними позиціями, що експортуються з України, є зернові, олійні та бобові культури, а також дикороси (ягоди, гриби, горіхи та лікарські трави). В 2019 р. з України, в першу чергу експортувались такі органічні продукти: горобина чорноплідна, березовий сік, пшеничне борошно, брусниця, бузина, гірчиця, глід, горох, грецький горіх (ядро), гречка, жито, журавлина, зерно конопель, коріандр, кукурудза, люпин, льон, малина, насіння гарбузів, обліпіха, овес, ожина, пластівці, полба, просо, пшениця, пшоно, ріпак, ромашка, соняшник, соя,

суниця, цвіт бузини, чорниця, яблука, ячмінь, шипшина, яблучний концентрат, соняшниковий шрот та соняшникова олія. Потрібно відмітити позитивну тенденцію в діяльності вітчизняних операторів – намагання експортувати не тільки сировину, але й органічну перероблену продукцію, включаючи рослинну олію, соки, концентрати, крупи, молочні продукти та ін. Українські органічні зерно, бобові, олійні, ягоди, масло, крупи та молочні продукти експортуються не тільки в країни ЄС, але і у США, Канаду, Швейцарію, ОАЕ, Японію та інші країни. 2019 маркетингового року наша країна експортувала органічної продукції на суму 189 млн доларів (469 тис. тон), з якої 85% - Європа, 12% - Північна Америка, біля 3% - Азія, близько 1% - Африка.

Серед всіх груп органічних товарів перше місце займає олія соняшникова, якої в 2019 році було експортовано на суму 19430 тис. USD. Далі йдуть яблучні концентрати (5440 тис.); пшоно (3440 тис.); цукор (900 тис.). І останнє місце займає експорт гречаного борошна, відповідно 70 тис. USD (табл. 3).

Таблиця 3

Топ 10 експортованих харчових органічних продуктів з України, 2019 р.

№ п/п	Продукт	Обсяг, т	Вартість, тис. USD
1	Олія соняшникова	16 130	19 430
2	Яблучний концентрат	4 740	5 440
3	Пшоно	3 760	3 440
4	Цукор	810	900
5	Крупа спельта	780	420
6	Пластівці вівсяні	410	290
7	Сік березовий	400	460
8	Томатна паста	150	220
9	Крупа гречана	100	160
10	Борошно гречане	40	70

Джерело: розраховано за даними [15]

Особливість організації виробництва органічної продукції полягає в тому, що будь-яка виробнича діяльність має регламентуватися правовими нормами. В Законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який введено в дію 2 серпня 2019 року визначено, що органічне виробництво – сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [14].

Законодавством України про органічну продукцію передбачені основні вимоги до її виробництва, де забороняється застосування агрохімікатів, пестицидів, антибіотиків, стимуляторів росту, за винятком тих, які дозволені до

застосування діючих в Україні міждержавними, національними і міжнародними стандартами в сфері виробництва органічної продукції.

Отже, для більшості підприємств малого і середнього бізнесу цей закон є прогресивним кроком для експортно-орієнтованого розвитку.

Органічне виробництво спрямоване на забезпечення споживача безпечною та якісною харчовою продукцією, що має особливе маркування на полиці та чітко відрізняється від неорганічних продуктів харчування.

Рівень обізнаності щодо органічних продуктів серед споживачів, виробників, органів державної влади в Україні є ще досить низьким. Як і в інших країнах, ціна на органічні продукти є вищою, ніж на традиційні (неорганічні) продукти. Тому розвиток органічного внутрішнього ринку залежить від рівня обізнаності населення, купівельної спроможності та наявної пропозиції (повного асортименту продукції).

Провідною світовою організацією з питань стандартизації та сертифікації органічної продукції є Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM), це міжнародна неурядова організація, яка об'єднує понад 750 організацій-учасників із понад 120 країн світу. Станом на квітень 2019 року повноправними її членами є 4 організації з України, зокрема ТОВ «КБЮС», ТОВ «Органік стандарт», ТОВ «НПП «5 Елемент» та Федерація органічного руху України [15].

Вітчизняне органічне виробництво знаходиться під суворим контролем органу сертифікації, який засвідчує дотримання вимог до стандартів органічного виробництва шляхом видачі відповідного сертифікату. Станом на 2019 рік вісімнадцять акредитованих міжнародних органів з сертифікації включені до офіційного списку затверджених органічних продуктів органів сертифікації для України відповідно до Регламенту ЄС 1235/2008. Більшість органічних операторів в Україні сертифіковані згідно з органічним стандартом ЄС, тобто еквівалентним Регламентам ЄС № 834/2007 та № 889/2008, які використовуються як для експорту, так і для внутрішнього ринку [6].

Для України розвиток ринку органічної продукції є пріоритетним відповідно до «Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року» затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 № 275-р та «Концепції розвитку фермерського господарства» затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 664-р, шляхом збільшення площі сільськогосподарських угідь, на яких вирощується та/або виробляється органічна сільськогосподарська продукція та стимулювання переходу фермерських господарств та інших аграрних формувань на виробництво органічної продукції.

Для нашої держави, на даний момент, важливою умовою успішного розвитку ринку органічної продукції є дотримання спільного вектора розвитку з Європейським Союзом. Закріплення на державному рівні відповідних напрямів підтримки органічного виробництва з 2021 року, з метою нарощування виробництва та експорту органічної продукції, а також підвищення

поінформованості споживачів про органічну продукцію, має стати черговим кроком до стимулювання розвитку цієї галузі.

Аналіз досліджуваної проблеми показав, що реалізація стратегічних напрямків розвитку ринку органічної продукції в Україні повинна проводитися як на держаному та регіональному рівні, так і на рівні окремих господарюючих суб'єктів. Виходячи з цього, державна підтримка органічної галузі на 2021-2023 роки передбачає компенсацію витрат фермерам та аграрним формуванням за сертифікацію органічного виробництва, дотації на сільськогосподарські угіддя, здешевлення удвічі витрат на придбання дозволених для використання в органічному виробництві засобів захисту рослин та мінеральних добрив.

Державна підтримка органічного сільського господарства стане запорукою партнерських відносин та просування власних брендів на міжнародному ринку органічної сільськогосподарської продукції.

Виходячи із ситуації, що склалася на даний час в Україні, ключовими заходами для збільшення можливостей для органічного сільського господарства в Україні повинні бути:

- практична реалізація правової бази для сектору разом із нормативними актами, які узгоджуються з рамковими законами ЄС щодо органічного сільського господарства та продуктів;

- розроблення й застосування системи відстеження та контролю, яка відповідає стандартам ЄС і активно застосовується як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках, щоб споживач був упевненим у тому, що продукти, які називаються «органічними», відповідали міжнародним стандартам;

- постійна кампанія з поінформованості населення, яка прирівнює споживання органічних продуктів до споживання з вищим смаком, стилем життя та здоров'ям;

- вивчення, узагальнення та використання зарубіжного досвіду в сфері ведення органічного сільського господарства;

- створення умов для підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного органічного сільського господарства;

- зобов'язання державних суб'єктів сільськогосподарського виробництва, обробки та збуту забезпечувати повну підтримку зростання органічного сектору аграрного виробництва.

До цілей «Сталого розвитку на період до 2030 року», які опубліковані Організацією Об'єднаних Націй, входить ціль № 12 – відповідальне споживання та виробництво. Одним з важливих аспектів даної цілі є те, що до 2030 року більшість людей в усьому світі повинні бути проінформованими про сталий розвиток та способи життя в гармонії з природою.

Розвиток виробництва органічної продукції може забезпечити вирішення широкого кола економічних, екологічних і соціальних проблем як людства в цілому, так і конкретного села, господарства, поля або земельної ділянки.

Проблема розвитку органічного сільського господарства багатогранна, і зачіпає інтереси людства в цілому, держави, бізнесу і пересічних громадян.

Наша цивілізація має перспективи розвитку тільки в тому випадку, якщо зуміє знайти компроміс між зростанням потреб населення в продуктах харчування без ризику виникнення неконтрольованих мутацій в наслідок споживання генно-модифікованих продуктів і забезпеченням умов для відтворення екосистеми Землі. Інтереси держави не можуть суперечити із загальнолюдськими цінностями і пріоритетами, але при цьому будь-яка держава, дбаючи про благополуччя власних громадян, створює механізми регулювання ефективної зайнятості населення у виробництві екологічно безпечних продуктів харчування для внутрішнього споживання та стимулювання експорту цієї продукції. Інтереси бізнесу в розвитку органічного сільського господарства пов'язані з великими можливостями розширення ринку і отримання підвищеної норми прибутку за рахунок маркетингу та корисних властивостей органічної продукції. Для громадян органічна продукція повинна асоціюватися із забезпеченням власного здоров'я та активного довголіття.

Отже, для України розвиток та удосконалення органічного сільського господарства сприятиме в перспективі узгодженню і гармонізації екологічних, економічних та соціальних цілей в аграрному секторі економіки. На нашу думку до основних переваг виробництва органічної, сертифікованої сільськогосподарської продукції слід віднести:

- мінімізація негативного впливу аграрного виробництва на навколишнє довкілля;
- відмова від використання мінеральних добрив і пестицидів та як наслідок – зниження енергоємності національної економіки країни;
- створення додаткових робочих місць у сільській місцевості, державна підтримка малого та середнього аграрного бізнесу;
- виробництво та доступність для споживачів біологічно повноцінних, корисних та екологічно безпечних продуктів харчування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Україна володіє практично невикористаним досі потенціалом розвитку виробництва органічних продуктів, зважаючи на наявність відповідної кількості орної землі, сприятливих ґрунтово-кліматичних умов, створеної відповідної матеріально-технічної бази, а також розроблених вченими науково-практичних рекомендацій для ефективного ведення органічного сільського господарства.

Науково - обґрунтований і підтримуваний державою розвиток вітчизняного органічного сільського господарства в перспективі дозволить: збільшити частку якісної продукції на агропродовольчому ринку; внести вагомий внесок у вирішення екологічних проблем і сталий розвиток сільських територій; сприятиме інноваційному розвитку; розширенню експорту конкурентної продукції та зайняти одне з лідируючих місць на світовому ринку органічних продуктів. Очікувані результати, на нашу думку, будуть полягати в покращенні здоров'я громадян, збереженні і примноженні біорізноманіття, різноманітності ландшафтів, чистоти ґрунтових вод, зменшенні ерозії ґрунтів та збереження клімату.

Список використаної літератури

1. Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія. Київ : ТОВ «Дія», 2015. 248 с.
2. IFOAM - Organics International URL://www.ifoam.bio/
3. Чигрин Е.Ю., Треус А.А., Исаков А.А. Органическое земледелие как перспективная отрасль украинской экономики. *Mechanism of Economic Regulation*. 2017. № 3. С. 16–25.
4. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки : монографія. Житомир: ДВНЗ Державний агроекологічний університет, 2008. 384 с.
5. Тарасюк Г.Н. Потенциал предприятий пищевой промышленности по производству экологически чистой продукции. Управление устойчивым развитием в условиях переходной экономики: монография. Днепропетровск. Коттбус: НГУ-БТУ, 2015. 430 с. С. 153–162.
6. Камінський В. Органічне землеробство – шлях до продовольчої безпеки. *Громадянське суспільство*: електрон. версія журн. 2014. URL: <http://www.viche.info/journal/4161>.
7. Бородачева Н. Попит і пропозиція на ринку органічних продуктів. *Агронерспектива*. 2004. № 9. С. 59–61.
8. Маслак О. Ринок органіки в Україні: стан та перспективи. *Агробізнес сьогодні*. 2011. № 24 (223). С. 22–23.
9. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери: політика і механізми: навч. посіб. Київ. НАН України. 2009. 352 с.
10. Славгородська Ю.В. Виробництво органічної продукції в Україні: стан та перспективи. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2016. № 4. С. 49–54.
11. Бугайчук В.В., Грабчук І.Ф. Біоекономіка та її роль у розвитку сучасного суспільства. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 110–116.
12. Willer H., Lernoud J. The World of Organic Agriculture. *Statistics and Emerging trends*. Germany: Medienhaus Plump. 2018. 348 p.
13. Principles of organic agriculture [Электронный ресурс] // IFOAM. URL: <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/principles-organic-agriculture>.
14. Про внесення змін до Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» що до удосконалення деяких положень: Закон України від 10 лип. 2018 р. № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19> Text.
15. Федерації органічного руху України URL: www.organic.com.
16. Грановська В.Г. Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні. *Економіка АПК*, 2017. № 4. С. 31 – 40.

Список використаної літератури у транслітерації / References

1. Shkuratov O.I., Chudovska V.A., Vdovichenko A.V. (2015). Organichne silske gospodarstvo: ekologo-ekonomichni imperatyvy rozvytku: monohrafiia [Organic agriculture: ecological and economic imperatives of development: monograph]. Kyiv: Dia. [In Ukraine].
2. IFOAM - Organics International URL:/https://www.ifoam.bio/ [In English].
3. Chigrin E.Yu., Treus A.A, Iskakov A.A. (2017). Organycheskoe zemledelye kak perspektyvnaya otrasl ukraynskoj ekonomyky [Organic farming as a promising sector of the Ukrainian economy]. *Mechanism of Economic Regulation – Mechanism of Economic Regulation*. № 3. 16-25. [In Ukraine].
4. Zinchuk T.O. (2008). Yevropejska integraciya: problemy adaptaciyi agrarnogo sektora ekonomiky: monohrafiia [European integration: problems of adaptation of the agricultural sector of the economy: monograph]. Zhytomyr: DVNZ Derzhavny`j agroekologichny`j universy`tet. [In Ukraine].
5. Tarasyuk G.N. (2015). Potentsyal predpriyatiy pyshchevoi promushlennosti po proyzvodstvu ekolohychesky chystoi produktsiyi. Upravlyenye ustoichyvim razvytyem v uslovyakh perekhodnoi ekonomyky: monohrafiya [Potential of food industry enterprises for the production of environmentally friendly products. Sustainable development management in a transitional economy: monograph]. Dnepropetrovsk. Cottbus: NSU-BTU. [In Ukraine].
6. Kaminskyi V. (2014). Orhanichne zemlerobstvo – shliakh do prodovolchoi bezpeky [Organic farming is the path to food security]. Gromadyans`ke suspil`stvo: elektron. versiya zhurn. URL: <http://www.viche.info/journal/4161>. [In Ukraine].
7. Borodacheva N. (2004). Popyt i propozytsiia na rynku orhanichnykh produktiv [Demand and supply in the market of organic products]. *Agroperspekty`va – Agroperspective*. № 9. 59-61. [In Ukraine].
8. Maslak O. (2011). Rynok orhaniky v Ukraini: stan ta perspektyvy [The organic market in Ukraine: status and prospects]. *Agrobiznes s`ogodni – Agribusiness today*. № 24 (223). 22-23. [In Ukraine].
9. Popova O.L. (2009). Stalyi rozvytok ahrosfery: polityka i mekhanizmy: navchalnyi posibnyk [Sustainable development of the agrosphere: policy and mechanisms: a textbook]. Ky`yiv. NAN Ukrayiny`. [In Ukraine].
10. Slavhorodska Yu.V. (2016). Vyrobnytstvo orhanichnoi produktsii v Ukraini: stan ta perspektyvy [Organic production in Ukraine: status and prospects]. *Visny`k Poltavsk`yoi derzhavnoyi agrarnoyi akademiyi – Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*. № 4. 49-54. [In Ukraine].
11. Buhaychuk V.V., Hrabchuk I.F. (2018). Bioekonomika ta yiyi rol u rozvytku suchasnoho suspilstva [Bioeconomics and its role in the development of modern society]. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*. № 5. 110-116. [In Ukraine].
12. Willer H., Lernoud J. (2018). [The World of Organic Agriculture]. Statistics and Emerging trends. Germany: Medienhaus Plump. 348 p. [In English].

13. Principles of organic agriculture. IFOAM. URL: <https://www.ifoam.bio/en/organic-landmarks/principles-organic-agriculture>. [In English].

14. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannya orhanichnoyi produktsiyi» shcho do udoskonalennya deyakykh polozhen: Zakon Ukrayiny vid 10 lyp. 2018 r. № 2496-VIII [On Amendments to the Law of Ukraine “On Basic Principles and Requirements for Organic Production, Circulation and Labeling of Organic Products” Concerning the Improvement of Certain Provisions: Law of Ukraine of July 10. 2018 № 2496-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19Text>. [In Ukraine].

15. Federatsiyi orhanichnoho rukhu Ukrayiny [Elektronnyy resurs]: [Veb-sayt]. Rezhym dostupu: www.organic.com. [*Federatsii organichnoho ruhu Ukrainy [Electronic resources of Ukraine]*]: URL: www.organic.com. [In Ukraine].

16. Hranovs'ka V.H. (2017). Perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoyi produktsiyi v Ukrayini [Prospects for the development of the market of organic products in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*. № 4. 31-40. [In Ukraine].

АННОТАЦИЯ

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВА ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ

В статье обоснована актуальность исследований в контексте мировых тенденций развития органического сельского хозяйства, проанализировано развитие производства органической продукции в Украине и за рубежом, показаны основные проблемы развития отечественного производства органической продукции.

Отмечено, что в течение последних десятилетий во всем мире сельское хозяйство вызывает все большее негативное влияние на окружающую среду, чем любая другая отрасль народного хозяйства. Эта отрасль занимает огромные площади, создавая неустойчивые ландшафты. При этом уничтожается естественная растительность, в том числе леса, нарушается водный баланс в результате мелиорации, наблюдается деградация почв, имеет место загрязнение подземных и поверхностных вод, происходит вынос плодородной части почвы вместе с урожаем.

Исследованиями установлено, что в Украине есть все предпосылки для развития органического производства: благоприятные природно-климатические условия, плодородные почвы, низкий уровень использования минеральных удобрений и средств защиты растений, значительный рынок потенциальных потребителей, инновационные разработки в аграрной сфере, положительный опыт функционирования органично ориентированных предприятий, а главное - в мире наблюдается растущий спрос на органическую продукцию.

Определены факторы, которые могут влиять на развитие органического рынка и повышение интереса к таким продуктам со стороны покупателей. Доказана необходимость перехода к органическому сельскому хозяйству и его соответствие достижению целей устойчивого развития.

Автором предложены основные направления действий, способствующих развитию украинского органического рынка, а именно: содействие развитию освоения сельскохозяйственных угодий под органику путем развития фермерства и формирования

сбытовой инфраструктуры; разработка государственной политики в области формирования культуры питания населения; подготовка квалифицированных кадров.

Ключевые слова: органическое сельское хозяйство, экологически чистая продукция, органическая продукция, продукты питания, рынок, потребитель.

Табл. 3. Лит. 16.

ANNOTATION

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION IN UKRAINE

The article substantiates the relevance of research in the context of global trends in organic agriculture, analyzes the development of organic production in Ukraine and abroad, shows the main problems of domestic organic production.

It has been noted that in recent decades, agriculture around the world has had an increasing negative impact on the environment than any other sector of the economy. This industry occupies huge areas, creating unstable landscapes. This destroys natural vegetation, including forests, disturbs water balance due to land reclamation, soil degradation is observed, groundwater and surface water are contaminated, and the fertile part of the soil is removed along with the crop.

Research has shown that Ukraine has all the prerequisites for the development of organic production: favorable climatic conditions, fertile soils, low levels of mineral fertilizers and plant protection products, a significant market of potential consumers, innovative developments in agriculture, positive experience of organically oriented enterprises, and most importantly - in the world there is a growing demand for organic products.

Factors that can influence the development of the organic market and increase interest in such products from buyers have been identified. The necessity of transition to organic agriculture and its compliance with the goals of sustainable development is proved.

The author are offered the main directions of actions that will promote the development of the Ukrainian organic market, namely: promoting the development of agricultural land under organic farming through the development of farming and the formation of marketing infrastructure; development of the state policy in the field of formation of culture of food of the population; training of qualified personnel.

Table. 3. Lit. 16.

Відомості про автора

Амонс Сергій Едуардович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри ботаніки, генетики та захисту рослин Вінницького національного аграрного університету (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: sergeyamons@gmail.com).

Амонс Сергей Эдуардович – кандидат сельскохозяйственных наук, доцент кафедры ботаники, генетики и защиты растений Винницкого национального аграрного университета (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: sergeyamons@gmail.com).

Amons Sergey – Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Botany, Genetics and Plant Protection, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: sergeyamons@gmail.com).